

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Lublin, dnia 24 maja 2024 r.

Poz. 2962

UCHWAŁA NR II/13/24 RADY GMINY ALEKSANDRÓW

z dnia 21 maja 2024 r.

w sprawie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Aleksandrów na lata 2024 - 2027.

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r. poz. 609) oraz art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840, z późn. zm.) Rada Gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Aleksandrów na lata 2024 – 2027 stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego.

§ 3. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

Przewodniczący Rady Gminy
Aleksandrów

Henryk Puźniak

Załącznik do uchwały
Nr II/13/24
Rady Gminy Aleksandrów
z dnia 21 maja 2024 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA GMINY ALEKSANDRÓW
NA LATA 2024-2027

Spis treści

Wstęp

1. Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami.
2. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami.
3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.
  - 3.1. Krajowy Program Opieki nad Zabytkami.
  - 3.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.
  - 3.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu.
    - 3.3.1. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Biłgorajskiego na lata 2021-2024.
    - 3.3.2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych Powiatu Biłgorajskiego.
4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.
5. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa krajobrazu kulturowego Gminy Aleksandrów.
  - 5.1. Położenie i zarys historii Gminy Aleksandrów.
  - 5.2. Zasoby środowiska kulturowego.
    - 5.2.1. Zabytki sakralne.
    - 5.2.2. Miejsca pamięci, pomniki, rekonstrukcje.
    - 5.2.3. Cmentarze.
    - 5.2.4. Zabytki techniki.
    - 5.2.5. Zabytki archeologiczne.
    - 5.2.6. Zabytki ruchome i zabytki w zbiorach muzealnych.
    - 5.2.7. Dziedzictwo niematerialne.
6. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków.
7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Aleksandrów. Analiza szans i zagrożeń.
8. Założenia programowe.

9. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami.
10. Ocena realizacji programu.
11. Źródła finansowania programu.

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe stanowi dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, a także dorobek czasów współczesnych. Jest to wartość materialna i niematerialna określająca nasze pochodzenie i kulturę. Na dorobek ten składają się zarówno elementy przyrodnicze, jak i również wytwory i osiągnięcia cywilizacyjne ludzkości, w zakresie nauki, sztuki, architektury czy techniki. Elementem dziedzictwa kulturowego są zabytki, w tym: zabytki ruchome, zabytki nieruchome oraz zabytki archeologiczne. Dziedzictwo kulturowe jest zatem fundamentem tożsamości danej społeczności, dlatego ważna jest jego ochrona w celu zachowania tego dorobku dla przyszłych pokoleń.

Obowiązek wykonania gminnego programu opieki nad zabytkami określa ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dn. 23 lipca 2003 r. Program sporządzany jest na okres 4 lat, z założeniem ewaluacji jego wykonania co 2 lata. Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Aleksandrów jest dokumentem planistycznym gminy, służącym podejmowaniu, inicjowaniu, wspieraniu oraz koordynowaniu działań z zakresu ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także promocji dziedzictwa kulturowego przez samorząd gminny.

Analiza zasobów kulturowych gminy pozwala wyznaczyć kierunki działań w obszarach zachowania dziedzictwa kulturowego. Po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, program przyjmowany jest przez Radę Gminy. Jego aktualizacja po 4 latach powinna wziąć pod uwagę dotychczasową realizację programu, zmieniające się warunki kulturowe, społeczne, gospodarcze i finansowe gminy oraz nowe uwarunkowania prawne.

Celem opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Aleksandrów na lata 2024-2027 jest dążenie do poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego, a przez to zachowanie piękna krajobrazu kulturowego. Program ma pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe Gminy Aleksandrów. Wskazane w Programie działania są skierowane na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Głównym odbiorcą programu jest lokalna społeczność,

w tym właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych, ale także wszyscy mieszkańcy danej jednostki samorządu terytorialnego, którzy poprzez swoją działalność, wpływają na zachowanie i pielęgnowanie dziedzictwa kulturowego danego obszaru. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości oraz zacieśnia procesy integracyjne w społeczności lokalnej. Reasumując, przedmiotem niniejszego opracowania jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych Gminy Aleksandrów, a celem jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami.

1. Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązek sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Wójt sporządza gminny program opieki nad zabytkami, który:

- winien być opracowywany na okres 4 lat;
- służyć celom określonym w ustawie;
- przyjmuje Rada Gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Z realizacji Programu wójt sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy. Celem opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami jest w szczególności:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

2. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r.** o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce;

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, to jest : zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

Art. 4: objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na;

- zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1. zabytki nieruchome będące, w szczególności:
  - a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,
  - d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - f) cmentarzami,
  - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
2. zabytki ruchome będące, w szczególności:
  - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
3. zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
4. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art 7: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1. Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.
  - a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.
2. Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury

przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

3. Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków

Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 17: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18:

1. „Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.
2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:
  - 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
  - 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19: wskazuje, że

1. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych.
  - 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:
    - 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
    - 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
  - 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:
    - 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
    - 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt. 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
    - 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których

obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

Art. 20: mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22:

1. „Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
  - 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
  - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
  - 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

- **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r. poz. 609)**, gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, którymi są:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 r. poz. 977 z późn. zm.)**. Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się

wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (Dz. U. z 2024 r. poz. 725). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. z 2024 r., poz. 54). W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisany do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. z 2023 r. poz. 1336 z późn. zm.), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2023 r. poz. 344 z późn. zm.). Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego:
  - art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości,
  - wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,
  - art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).

- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. z 2024 r. poz. 87). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym

jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (Dz. U. z 2023 r. poz. 571 z późn. zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 385). Określa ona podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- 1) „gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie, katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,

- 2) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
- 3) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomości obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 4) urządzanie wystaw,
- 5) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 6) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 7) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 8) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 9) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
- 3) sprawowania nadzoru nad muzeum.

– **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393 z późn. zm.). Mówi ona, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (Dz. U. z 2020 poz. 164).

3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

3.1. Krajowy Program Opieki nad Zabytkami

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Aleksandrów zgodny jest z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których się odwołuje połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest Krajowy Program Opieki nad Zabytkami. Dokument ten obejmuje lata 2019-2022. Został on przyjęty Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. Głównym celem Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach programu będą realizowane następujące cele:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.

Zadania:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,

- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Zadania:

- wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich,
- ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich,
- wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego,
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

3. Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Zadania:

Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

- upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).
  - podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego. podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.
4. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Zadania:

- Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości. Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
- Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
- Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami, w tym program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie

popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

3.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Aleksandrów, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny z Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami w województwie Lubelskim na lata 2019–2022.

Samorząd Województwa Lubelskiego realizuje zadania z zakresu ochrony zabytków występując w podwójnej roli: po pierwsze jako właściciel obiektów zabytkowych oraz jako jednostka samorządu terytorialnego poziomu regionalnego odpowiedzialna za wykonywanie zadań o charakterze wojewódzkim w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami na poziomie regionu. Do zadań wynikających z zapisów ustawowych należą przede wszystkim sprawowanie opieki nad zabytkami, do których samorząd województwa posiada tytuł prawny (art. 5 i art. 71 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w związku z art. 6 ust 1 p. 2 ustawy o samorządzie województwa). Choć nie wynika to wprost z przepisu ustawy, to z szerszej zasady prawnej wyrażonej w art. 2 ust 2. ustawy o samorządzie województwa można wyczytać zadanie tworzenia rozwiązań budujących właściwy klimat wokół ochrony dziedzictwa. W tym sensie można przyjąć pogląd, że opieka nad zabytkami sprawowana przez samorząd województwa jako właściciela mienia będącego zabytkami powinna mieć charakter wzorcowy i inspirujący. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą Nr IX/160/2019 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 2 września 2019 r. Głównym celem programu jest wyznaczenie pożądaných kierunków zmian w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami możliwych do rozpoczęcia lub osiągnięcia w perspektywie czasowej 4 lat. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania

obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie województwa lubelskiego, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. W Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019-2022 wyznaczono dwa cele strategiczne: „Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno-gospodarczego regionu” oraz „Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno-ekonomiczny”, które mają być realizowane poprzez konkretne działania w ramach celów operacyjnych.

3.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Aleksandrów, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, jest zbieżny z dokumentami strategicznymi wykonanymi na poziomie powiatu.

3.3.1. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Biłgorajskiego na lata 2021-2024

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Biłgorajskiego na lata 2021-2024 przyjęty został uchwałą nr XXIII/178/2020 Rady Powiatu w Biłgoraju z dnia 30 listopada 2020 r. W dokumencie analizie poddano zasób dziedzictwa kulturowego ze szczególnym uwzględnieniem zabytków materialnych ale także dziedzictwa niematerialnego, nadal pieczołowicie zachowanego wśród mieszkańców. Z analizy stron słabych i mocnych oraz szans i zagrożeń wynika, że atutem powiatu biłgorajskiego jest środowisko przyrodnicze i kulturowe, mające swoje odbicie w liczbie obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz istniejących obszarów przyrody prawnie chronionej. Stanowią one podstawę do rozwijania na terenie powiatu turystyki. W Programie wyznaczono następujące cele strategiczne powiatowego programu opieki nad zabytkami:

- ochrona zabytków oraz krajobrazu kulturowego i środowiska naturalnego;
- wspieranie rozwoju turystyki;
- upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego, jego stanu zachowania i potrzeb związanych z jego ochroną;
- promocja kultury i tradycji ludowej.

Do ich realizacji wyznaczono trzy priorytety oraz kierunki działań:

Priorytet 1: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu

Kierunki działań:

- zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania .

Zadania:

- finansowanie, współfinansowanie zabiegów remontowych i konserwacyjnych w obiektach zabytkowych w obiektach będących własnością powiatu oraz udzielanie dotacji na takie prace w obiektach nie będących własnością powiatu;
- współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną;
- szkolenie osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną;
- wspieranie utrzymywania na rynku pracy zanikających rzemiosł i zawodów;
- wspieranie rozwoju muzeów regionalnych, skansenów, izb pamięci.

Priorytet 2: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

Kierunki działań:

- Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego.

Zadania:

- opiniowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;

- w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego;
- walka z samowolami budowlanymi.

Priorytet 3: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej.

Kierunki działań:

- Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym.

Zadania:

- weryfikacja obiektów wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków pod kątem zgodności ze stanem faktycznym;
  - prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów zabytkowych;
  - współpraca z gminami w zakresie weryfikacji gminnych ewidencji zabytków;
  - inicjatywy na rzecz uporządkowania nazewnictwa obiektów zabytkowych.
- Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu.

Zadania:

- utrzymanie działalności punktu informacyjnego dla turystów i mieszkańców powiatu promującego powiat oraz informującego na temat możliwości uzyskania środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków;
  - wzrost dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu poprzez m. in. udostępnienie informacji o zabytkach w Internecie;
  - utworzenie powiatowego systemu informacji i promocji środowiska kulturowego (bazy danych);
  - popularyzacja wiedzy o zasobach i działalności kulturalnej na terenie powiatu.
- Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym.

Zadania:

- organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych w zakresie działalności kulturalnej;
- wydawanie i wspieranie publikacji – w tym opracowań historycznych, folderów promocyjnych, widokówek, przewodników, poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego oraz filmów promocyjnych;
- wprowadzenie i upowszechnianie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji szkolnej poprzez organizowanie i wspieranie zajęć;
- rozwój turystyki kulturowej tworzenie jej produktów;
- współpraca z prasą, radiem i TV oraz portalami internetowymi.

3.3.2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych Powiatu Biłgorajskiego.

Powiat Biłgorajski posiada aktualny Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych, który został utworzony w 2005 r. i jest co roku aktualizowany. Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na wykonywaniu następujących przedsięwzięć:

- prace przygotowawcze w okresie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- prace w okresie podwyższonej gotowości, to jest w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia,
- reagowanie w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- zabezpieczenie i dokumentowanie po zakończeniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. szczególną rolę w opiece nad zabytkami przeznaczyła zapisom strategii rozwoju gmin, studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowym planom zagospodarowania przestrzennego (art. 18). Niezależnie od ochrony wynikającej z wpisu do rejestru zabytków to Rada Gminy decyduje poprzez zapisy w wymienionych dokumentach o sposobach opieki nad swym dziedzictwem. Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Aleksandrów wykazuje zgodność z celami zawartymi w następującym gminnym dokumencie strategicznym:

– **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Aleksandrów - Zmiana III.**

"Studium" jest obowiązkowo wykonywaną częścią lokalnego systemu planowania, która wraz z Strategią Rozwoju Gminy Aleksandrów do roku 2030 stanowi dokument mający charakter aktu wewnętrznego, którego celem jest określenie polityki przestrzennej gminy, a także rozwoju gospodarczego. Opracowaniem "Studium" objęto obszar gminy w granicach administracyjnych. W podstawowym zakresie "Studium" wyodrębniono:

- rozpoznanie aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej, uwarunkowań i zakresu zagospodarowania i zainwestowania terenów, stanu środowiska naturalnego oraz kulturowego i innych zagadnień związanych ze stanem i rozwojem gminy,
- określenie zasad do koordynacji planów miejscowych i decyzji administracyjnych z zakresu zagospodarowania i zainwestowania terenów, określenie zasad i kierunków promocji gminy.

Zadaniem Studium jest stworzenie podstawy do prawidłowej gospodarki przestrzennej poprzez określenie obszarów, dla których konieczne jest opracowanie planów miejscowych zagospodarowania przestrzennego.

Stanowi również podstawę do opracowań programów inwestycyjnych, gospodarki gruntami, programów finansowych i gospodarczo społecznych”. W rozdziale *Główne elementy zagospodarowania i kierunki ich rozwoju* odnoszącym się do *Obszarów i obiektów zabytkowych* czytamy:

- „Na terenie gminy Aleksandrów znajdują się obiekty historyczne i stanowiska archeologiczne umieszczone w ewidencji konserwatorskiej. Prace inwestycyjne dotyczące tych obiektów i stanowisk archeologicznych wymagają uzyskania opinii konserwatorskiej a wykonywanie prac ziemnych w obszarze stanowisk archeologicznych należy prowadzić pod nadzorem archeologicznym. W uzasadnionych przypadkach może zaistnieć konieczność wykonania badań wyprzedających.
- Obowiązuje zakaz obudowywania historycznych obiektów budynkami gospodarczymi i dysharmonizującymi.
- Zaleca się zachowanie i ochronę figur, kapliczek oraz krzyży przydrożnych z towarzyszącym im drzewostanem.
- Obowiązuje ochrona zieleni (cmentarze, aleje, szpalery, starodrzew).
- Zaleca się, aby nowo projektowane budownictwo nawiązywało skalą zabudowy oraz bryłą do lokalnych tradycji i regionalnych form architektury, z użyciem tradycyjnych materiałów budowlanych.
- W przypadku obiektów znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej (oprócz zabudowy mieszkalno-gospodarczej), przed ich rozbiórką należy wykonać inwentaryzację i złożyć do archiwum WKZ.

Dla terenów zmian studium wskazanych przez WKZ prace ziemne podczas realizacji inwestycji na tym terenie należy prowadzić pod stałym nadzorem konserwatorskim.

Ze względu na zachowanie walorów krajobrazowych miejscowości, należy również dla pozostałych zmian studium wprowadzić zapis:

- nowe obiekty kubaturowe winny wpisywać się w istniejący krajobraz, wysokość nowych obiektów należy ograniczyć do 2 kondygnacji

z możliwością wprowadzenia użytkowego poddasza, zakaz stosowania stropodachów.

Obowiązuje ochrona wszystkich figur, krzyży i kapliczek przydrożnych wraz z otaczającą je zielenią.”

Wnioski i zalecenia przyjęte do "STUDIUM"

- „Obszary i obiekty figurujące w ewidencji zabytków oraz obszary ich ochrony powinny być ujęte w ustaleniach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obiekty te są objęte ochroną konserwatorską w zakresie walorów zewnętrznych, kompozycji przestrzennej i wartości zalecanych do utrzymania w krajobrazie kulturowym. Wszelkie zmiany zagospodarowania terenu oraz prace prowadzone przy obiekcie (rozbiórki) wymagają określenia odrębnych warunków i uzgodnień konserwatorskich. Wszelka działalność inwestycyjna na tych obszarach i obiektach podlega opiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- Obszary archeologiczne stanowią spore nasycenie na omawianym terenie stanowisk archeologicznych określonych przez służby archeologiczne WZK. W obrębie tych obszarów prace budowlane kubaturowe, liniowe, ziemne, przekształceń terenowych powinny być zgłoszone do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Zgłoszenia takie na etapie decyzji lokalizacyjnych pozwolą zachować warunki i wytyczne konserwatorskie dla projektowanych inwestycji. W przypadku prowadzenia sieci liniowych infrastruktury technicznej i prac ziemnych w tym zasięgu/niezbędne jest uwzględnienie nadzoru archeologicznego.
- Należy wspierać i chronić wszelką działalność kulturową i kulturotwórczą zachowane tradycje rzemieślnicze, plastyczne rękodzielnicze, obrzędowe oraz wszelkie formy kontynuacji tradycji lokalnych.
- Wskazane jest ustanowienie lokalnych wytycznych dotyczących zagospodarowania i form architektonicznych nowej zabudowy w celu

zachowania i podkreślenia tożsamości kulturowej obszaru i ochrony krajobrazu kulturowego miejscowości (wsi) często charakteryzującego się specyficznym stylem budownictwa ludowego. Wytyczne te powinny być wprowadzone do ustaleń planów miejscowych. W ustaleniach tych należy ujmować przede wszystkim ogólne zasady kształtowania nowej zabudowy w harmonii z tradycyjną zabudową oraz tradycyjnym krajobrazem kulturowym. Wytyczne takie powinny dotyczyć w zasadzie każdej wsi indywidualnie, a szczególnie wsi starych o tradycyjnej bazie osadniczej.

- Samorząd gminy zobowiązany jest do dokonania wszelkich starań prawnych, organizacyjnych i budżetowych mających na celu ochronę i odnowę istniejących na obszarze gminy obiektów i obszarów zabytkowych oraz prowadzenia ich ewidencji administracyjnej.”

- **Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Aleksandrów**

Ustalenia w zakresie zasad ochrony dóbr kultury.

1. Obszary i obiekty znajdujące się w ewidencji gminnej zabytków, oznaczone symbolem ze.

Aleksandrów

- ze1 cmentarz grzebalny, czynny, 1,3 ha XIX w.
- ze2 cmentarz przykościelny z drzewostanem - 1934 r.
- ze3 krzyż żelazny na postumencie
- ze4 figura św. Stanisława, murowana - k. XVIII w.
- ze5 kapliczka domkowa przy drodze do Józefowa, drewniana - 1899 r.
- ze6 krzyż kamienny - 1906 r.
- ze7 krzyż żelazny na postumencie
- 37 stanowisk archeologicznych

Sigła

- ze1 - młyn wodny i tartak, drew., uż. Tomaszewski - k. XIX w.
- ze2 - cmentarz wojenny, nieczynny - 1939 r.

- ze3 - kapliczka domkowa, drewniana - XIX/XX w.
- kapliczka słupowa, drewniana XIX/XX w.

Margole

5 stanowisk archeologicznych

Na terenach i przy obiektach znajdujących się w ewidencji dóbr kultury w granicach ustalonych planem ochrony pośredniej, wszelkie prace inwestycyjne wymagają uzyskania opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na etapie ustalenia warunków realizacji inwestycji.

W przypadku rozbiórki obiektu, należy uzyskać zgodę Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w oparciu o skróconą inwentaryzację architektoniczną i dokumentację fotograficzną.

2. Duże skupiska lub koncentracje stanowisk archeologicznych obejmuje się strefami obserwacji archeologicznej.
3. Obowiązuje zakaz obudowywania obiektów historycznych budynkami gospodarczymi, dysharmonizującymi oraz wprowadzanie obiektów tymczasowych.
4. Realizację inwestycji w obrębie stanowisk archeologicznych winna odbywać się na warunkach konserwatorskich, ustalonych w trakcie postępowania o wydanie decyzji o warunkach zabudowy terenu.
5. Obiekty figurujące jako dobra kultury, obejmuje się ochroną w zakresie walorów zewnętrznych i kompozycji przestrzennej do utrzymania w krajobrazie kulturowym.
6. Zaleca się zachowanie i ochronę figur i kapliczek oraz krzyży przydrożnych z towarzyszącym drzewostanem.
7. Ochronie podlegają cmentarze z zachowanymi nagrobkami historycznymi, układami alejek oraz drzewostanem.
8. Obowiązuje wykonanie inwentaryzacji architektonicznej dla budynków znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej, przeznaczonych do rozbiórki (oprócz zabudowy mieszkalno-gospodarczej) i złożenie dokumentacji do archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
9. Strefa ochrony archeologicznej.

- 1) Ochronie konserwatorskiej podlegają obszary i stanowiska archeologiczne na obszarze gminy, oznaczone na rysunku planu.
- 2) Wszelkie zamierzenia inwestycyjne na tych obszarach, m. in. związane z budową nowych budynków i inwestycji liniowych (dróg, sieci, melioracji, infrastruktury technicznej) muszą być zgłoszone do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w celu uzyskania opinii konserwatorskiej. Wykonywanie prac ziemnych na obszarze stanowisk archeologicznych należy prowadzić pod nadzorem archeologicznym. W uzasadnionych przypadkach może zaistnieć konieczność wykonania badań wyprzedzających.

- **Strategia Rozwoju Gminy Aleksandrów do roku 2030** - jest głównym i najważniejszym dokumentem gminy, który ustala priorytetowe czasowe cele i kierunki rozwoju. Z założenia dokument obejmuje lata 2022 - 2030. Dokument bazuje na ewidencji istniejących zasobów gminy oraz wskazuje jak te zasoby efektywnie wykorzystać w dalszym procesie rozwoju gminy i społeczności lokalnej.

Odniesienie do zagadnienia ochrony zabytków odnajdujemy w rozdziale *Uwarunkowania środowiska kulturowego w modelu funkcjonalno-przestrzennym*, w którym czytamy:

„Zgodnie z Obwieszczeniem nr 1/2021 Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie z dnia 12 stycznia 2021 r. w sprawie wykazu zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa lubelskiego i do rejestru zabytków archeologicznych województwa lubelskiego na terenie Gminy Aleksandrów obecnie nie znajdują się zabytki wpisane do rejestru. Nie ma również sporządzonej Gminnej Ewidencji Zabytków.

Natomiast 2 obiekty zostały wpisane do ewidencji konserwatorskiej są to:

- cmentarz rzymskokatolicki w Aleksandrowie (z grobami ok. 300 ofiar hitleryzmu -czynny),

- cmentarz wojskowy w Sigle z 1939 roku (nieczynny).

Teren Gminy został objęty badaniami AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski). Stwierdzono 39 stanowisk w rejonie Aleksandrowa: 36 stanowisk (AZP Nr 94-84) oraz 3 stanowiska (AZP Nr 94-85). [...]

Krajobraz kulturowy Gminy Aleksandrów uzupełniają budynki przemysłowe: młyn wodny przy rzece Szum i tartak w miejscowości Sigła. Na terenie Gminy zachowała się również drewniana zabudowa wiejska z przełomu XIX/XX wieku. Ponadto natknąć się tu można na licznie występujące zabytki małej architektury sakralnej – figury, kapliczki i krzyże przydrożne. Najliczniej występują przy drodze wojewódzkiej. Do najciekawszych należą:

- Domkowa drewniana kapliczka z 1899 r. przy trasie Aleksandrów – Józefów;
- Murowana figura św. Stanisława z XVIII w. w Aleksandrowie;
- Drewniana kapliczka domkowa z przeł. XIX i XX w. w Sigle;
- Drewniana kapliczka słupowa z XIX w. w Sigle.”

W „Studium” zawarte zostały zamierzenia rozwojowe Gminy Aleksandrów. Wśród wielu przedsięwzięć inwestycyjnych uwzględnione zostały prace konserwatorskie na Cmentarzu wojennym w Sigle.

5. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa krajobrazu kulturowego Gminy Aleksandrów

5.1. Położenie i zarys historii Gminy Aleksandrów

Gmina Aleksandrów położona jest w południowej części województwa lubelskiego w powiecie biłgorajskim na Równinie Puszczańskiej na wysokości 220 m n. p. m., sąsiaduje z gminami: Biłgoraj, Józefów, Księżpól, Łukowa i Tereszpól. Powierzchnia gminy wynosi 54,26 km², w tym 17,5 km² zajmują lasy (tj. 32,3%

ogólnej powierzchni gminy). W skład gminy wchodzi sześć miejscowości tj.: Aleksandrów, Bukowiec, Margole, Podlas, Sigła, Trzepietniak.

Aleksandrów jest stosunkowo młodą wsią, jego początki sięgają ostatniego dziesięciolecia XVIII w. Miejscowość została założona, w roku 1791, przez Andrzeja Zamoyskiego na gruntach wsi Łukowa. Został założony na ziemiach Ordynacji Zamojskiej przez X ordynata, Andrzeja Zamoyskiego, który od imienia swojego starszego syna (późniejszego XI ordynata) nazwał nową wieś „Aleksandrówka”. W miejscu gdzie leży Aleksandrów wcześniej znajdował się potężny bór zwany „Tycheć”. Około 1790 r przeszedł tędy potężny huragan powodując spustoszenie w drzewostanie.

Na koniec XVIII w. przypada znaczne ożywienie gospodarcze Ordynacji Zamojskiej, stąd też i troska zarządu ordynacji o powalone drzewa i okazja na osadzeni nowej wsi. Drewno wykorzystano do budowy domostw, do produkcji węgla drzewnego, dziegiu i potażu. W tym celu powstała tutaj nad rzeczką Szum potażernia – zakład produkujący potaż na bazie popiołu drzewnego. Funkcjonowały też tutaj młyn i huta żelaza. Na uwolnionym z drzew gruncie osiedlali się osadnicy ściągający tutaj z okolicy zwabieni tzw. „wolnizną”- przywilejem Ordynata dla nowonasiedlanych wsi. Polegał on na zwolnieniu z wszelkich danin i powinności na okres 6 lat. Nowo powstała wieś została włączona do ordynackiej jednostki administracyjnej tzw. „klucza zwierzynieckiego” oraz do prowadzonej przez zakon franciszkański parafii rzymskokatolickiej w Górecku Kościelnym. Przestrzeń uwolniona od lasu była ogromną polaną na niewielkim wyniesieniu otoczonym bagnistymi dolinami rzek i strumieni – od południa Tanwi, od wschodu Szumu, od północy Czarnej Łady i od zachodu ciągiem bagien.

Wieś lokowana została na tzw. „surowym korzeniu”. Przez środek przechodziła ulica. Po obu jej stronach wydzielano grunty pod zabudowę i pola uprawne. Od ulicy budowano dom mieszkalny, następnie budynki gospodarcze a za nimi ogród, pola i pastwiska. Domy zbudowane były z drewna wyasygnowanego z lasów Ordynacji. Strój jakiego używali włościanie aleksandrowscy jest określanej dziś biłgorajsko-tarnogrodzkim. Z sukna szyto spodnie, sukmanę oraz czapki. Z płótna, sporządzano koszule, spódnice, chustki, portki i parciaki. Częstym uzupełnieniem

ubrania męskiego był skórzany pas i kalita (skórzana torba). Zarówno kobiety, jak i mężczyźni, chodzili tak w lecie, jak i w zimie, w chodakach.

Mieszkańcy od początku borykali się z bagnistą, podmokłą glebą, częste były przypadki tzw. "wymoków" - uprawy wymakały na skutek bardzo wysokiego poziomu wód gruntowych. Bieda i głód były częstymi gośćmi w chłopskich zagrodach, szczególnie na tzw. „przednówku”. Wielu mieszkańców podejmowało pracę zarobkową, trudnili się np. ciesielką. Najstarsza zachowana linia zabudowy znajdowała się w odległości ok. 80m od tzw. "gościńca" - traktu przy którym osiadła wieś. Najstarsze chałupy w ścianie zwróconej do traktu nie miały okien, według legendy był to skutek zarządzeń władz carskich, traktem często przemieszczały się oddziały carskiej armii, aby mieć spokój z ciekawskimi mieszkańcami zarządzono taką formę zabudowy. Na początku XX w. władze carskie uruchomiły szkołę, w której nauczano oczywiście po rosyjsku, dlatego nie miała ona większego wzięcia. Wielu mieszkańców wsi było żołnierzami w carskiej armii, gdzie w czasie 20-letniej służby brało udział w dalekich wojnach prowadzonych przez carską Rosję. Odzyskanej w 1918 r. niepodległości trzeba było bronić, w wojnie z sowietami w 1920 r. Aleksandrowiacy też brali udział.

W latach 20-tych zaczyna pracę polska szkoła, uczęszcza do niej większość dzieci. Powstaje Ochotnicza Straż Pożarna. W 1929 r. funkcję administratora parafii góreckiej w skład której wchodził Aleksandrów obejmuje 26 letni ksiądz Błażej Nowosad (obecnie Sługa Boży), któremu Aleksandrów wiele zawdzięcza. Był on bardzo wrażliwy na ciężką chłopską dolę, szczególnie zaś zajmował się formacją młodzieży. W latach 1932-34 z jego inicjatywy mieszkańcy wybudowali pierwszy drewniany kościółek, który w 1997 został przeniesiony do parafii Kryłów (do miejscowości Górka Zabłocie). W tym czasie z inicjatywy księdza Błażeja powstaje chór mieszany i orkiestra dęta, której wszystkie instrumenty funduje ksiądz. Orkiestra i chór istnieją do dzisiaj. W 1936 r. dzięki staraniom mieszkańców inspirowanych i kierowanych przez ks. Błażeja została utworzona parafia w Aleksandrowie, której pierwszym proboszczem zostaje ks. St. Orzeł. (Ks. Błażej został przeniesiony do Potoka Górnego gdzie był proboszczem do swojej męczeńskiej śmierci 19 grudnia 1943r.).

Szczególnie drastyczne były losy wsi podczas II wojny światowej. W czasie walk obronnych we wrześniu 1939 r. toczyły się tu zacięte walki z Niemcami. Lata okupacji były dla mieszkańców wsi bardzo ciężkie, wielu z nich walczyło w oddziałach WP zarówno w 1939 r. jak i 1945 r. Wielu zostało wywiezionych na roboty do Niemiec, wielu było wywiezionych do obozu na Majdanku, wielu walczyło w oddziałach partyzanckich stacjonujących w okolicznych lasach. Zwarte kompleksy leśne Puszczy Solskiej w otoczeniu wsi były w latach okupacji bazą dla tysięcy partyzantów różnych formacji. Wieś była pacyfikowana 5-ciokrotnie, zginęło ok. 400 jej mieszkańców, spłonęło ok. 100 gospodarstw. W czerwcu 1944 r. w bitwie pod Osuchami brał udział aleksandrowski oddział partyzancki AK „Skrzypika”, nieliczni z jego żołnierzy pozostali przy życiu.

W latach 30-tych rozpoczęto prace melioracyjne na aleksandrowskich gruntach, przerwała je wojna, zostały ukończone w latach 60-tych. Melioracja w znacznym stopniu poprawiła warunki gospodarowania. Z początkiem lat 60-tych wieś została zelektryfikowana, gościniec przez wieś został pokryty asfaltem, oddano do użytku nową szkołę 1000-latkę. W latach 1973-1992 Aleksandrów był w gminie Józefów, z dniem 1 stycznia 1992 r. reaktywowano Gminę Aleksandrów, od tego czasu jej wójtem jest Józef Biały. W 1994 r. pod wodzą nowego proboszcza ks. Wiktora Kozińskiego parafianie rozpoczęli budowę nowego kościoła. Nowy kościół oddano do użytku w 2000 r.

5.2. Zasoby środowiska kulturowego.

Zasoby środowiska kulturowego Gminy Aleksandrów stanowią w znacznej mierze obiekty sakralne, miejsca pamięci oraz stanowiska archeologiczne.

5.2.1. Zabytki sakralne

- **Kościół parafialny Matki Bożej Nieustającej Pomocy** - W 1994 roku pod wodzą proboszcza ks. Wiktora Kozińskiego rozpoczęto budowę

nowego kościoła, według projektu krakowskiego architekta, pana M.Cholewińskiego. Kościół oddano do użytku w 2000 r.

- **Cmentarz przykościelny z drzewostanem** - pierwotnie okalał drewniany kościółek zbudowany za pierwszego proboszcza parafii w Aleksandrowie ks. Błażeja Nowosada w latach 1932-1934 r.
- **Domkowa kapliczka Świętej Trójcy** - 1899 r. , kapliczka znajduje się przy szosie Aleksandrów - Józefów, w pobliżu drogi prowadzącej przez las do Trzepietniaka i do Margoli. W kapliczce znajduje się obraz przedstawiający Świętą Trójcę. Prawdopodobnie kapliczka jeszcze przed I wojną światową została przeniesiona z Kaplicznej Góry i postawiona na końcu linii biegnącej z Brzanej Góry (przy tej linii stała na Kaplicznej Górze). Podczas malowania kapliczki mieszkańcy Trzepietniaka na drzwiach znaleźli datę 1899 r. Można przypuszczać, że jest to data jej wykonania lub przeniesienia jej ze starego miejsca czyli z Kaplicznej Góry na miejsce obecne. Obok kapliczki znajduje się krzyż, który został zaznaczony już na mapie topograficznej Królestw Polskiego z 1839 r.
- **Drewniana kapliczka w Sigle** - wolnostojąca kapliczka znajduje się w Sigle, przy skrzyżowaniu dróg Aleksandrów - Józefów i Sigła - Górecko Kościelne, niedaleko młyna. Dawny gościniec przechodził tuż obok kapliczki. W pobliżu była karczma i huta szkła. Początkowo była w niej umieszczona figurka Jezusa Frasobliwego obecnie jest figurka Serca Pana Jezusa. Kapliczka wykonana jest z jednego grubego pnia drzewa i stoi od bardzo dawna, historia jej postawienia nie jest znana.
- **Figura Świętego Stanisława** - 1800 r., na początku wioski, prawdopodobnie od połowy XIX wieku znajduje się figura św. Stanisława Biskupa Męczennika wykonana z kamienia. Figura została postawiona ku czci św. Stanisława Biskupa, patrona parafii w Górecku Kościelnym;
- **Figura kamienna „Pod Twoją obronę...”** - 1905 r., kapliczka znajduje się przy skrzyżowaniu dróg biegnących w kierunku Józefowa i Kolonii

Podlas oraz ulicy Klonowej i Słonecznej stoi ogrodzona figura z napisem "Pod twoją obronę uciekamy się Święta Boża Rodzicielko". Została ona ufundowana przez F. St. Hodkiewicza w 1905 r;

- **Figura kamienna „Kłaniamy Ci się Panie Jezu Chryste...”** – 1907 r., obecna figura na posesji Franciszka Komana została wzniesiona 1 maja 1907 z racji „Oswobodzenia wiary katolickiej”. Jak twierdzą najstarsi sąsiedzi w tym miejscu krzyż był od bardzo dawna. Została wyryta na niej modlitwa „Kłaniamy Ci się Panie Jezu Chryste i błogosławimy Tobie, że przez mękę odkupiłeś świat.” Fundatorami tego małego obiektu sakralnego byli : Józef Adamek, Szczepan Gumieła, Jan Kotwis przy udziale sąsiadów.
- **Figura kamienna „Królowo Polski módl się za nami...”** – 1957 r., Figura znajduje się przy skrzyżowaniu szosy Aleksandrów – Podlas z tzw. „łączną drogą”, figura jest wykonana z wapienia józefowskiego, widnieje na niej napis „Królowo Polski módl się za nami” oraz data 24 V 1957 r. Wykonał ją Adam Grochowicz z Siedlisk w 1957 roku. Inicjatorem dzieła był Andrzej Pastuszek i Andrzej Litkowiec, którzy zbierali pieniądze wśród mieszkańców. Ufundowali oni figurę jako wotum dziękczynne za dobre urodzaje i opiekę nad pracą rolnika. Drewniany krzyż znajdował się tutaj lub w pobliżu już od najdawniejszych czasów i jest on zaznaczony na mapie topograficznej Królestwa Polskiego z 1839r. przy trakcie Górecko Kościelne – Łukowa;
- **Figura kamienna „Boże zmiłuj się nad nami...”** – 1906r., figura z napisem „Boże zmiłuj się nad nami” i obrazem Matki Boskiej Nieustającej Pomocy oraz Jezusem Ukrzyżowanym. Została ona zbudowana w roku 1906 przez mieszkańców, którzy chcieli, aby odprawiały się tu nabożeństwa majowe i inne uroczystości. Zatrzymuje się także przy niej kondukt pogrzebowy;
- **Kapliczka z figurą Jezusa Frasobliwego** – 1990 r., znajduje się ona na posesji Bronisławy Bielak. Odnowiona w 1990 roku z inicjatywy

Stanisława Palucha i poświęcona w tym samym roku przed Bożym Ciałem przez Proboszcza parafii p.w. MBNP w Aleksandrowie ks. Zenona Nowickiego. Pierwsza figurka drewniana stanęła w tym miejscu jeszcze przed I wojną światową. Najstarsi sąsiedzi pamiętają z opowiadań rodziców, że właśnie podczas tej wojny wojsko w pobliżu ustawiło kuchnię polową. Okoliczni mieszkańcy, a i żołnierze, których tutaj przypędziła zawierucha wojenna oddawali się pod opiekę Jezusa, który boleje nad światem, ale wciąż wybacza.

- **Kapliczka domkowa i krzyż** -1866 r., stanowi ona umowną granicę między parafiami. W kapliczce umieszczony jest obraz Matki Boskiej Częstochowskiej i krzyż. Została ona zbudowana w 1866 roku, po powstaniu styczniowym (wcześniej stał tam krzyż). Wykonał ją stolarz Jan Obszyński, a pomagał mu ukrywający się u niego powstaniec (nieznany z nazwiska). Za kapliczką stoi niewielki krzyż z daszkiem spadającym na ramiona. Był on wymieniany już kilka razy. Krzyż zmieniono po raz pierwszy w 1927 roku, poświęcił go proboszcz parafii w Górecku Kościelnym ks. Stanisław Szczepanek. Następnie wymieniono krzyż na nowy w 1948 roku. Ostatni krzyż postawiono latem 1991 roku. Został on wykonany z akacji podarowanej przez Jana Obszyńskiego potomka Jana- inicjatora dzieła. Krzyż wykonał Władysław Kołodziejczyk, a pomagali mu sąsiedzi.

5.2.2. Miejsca pamięci, pomniki:

- **Pomnik pamięci poległych w walkach z hitlerowcami w latach 1939-1944** - 1985 r., pomnik znajduje się przed Urzędem Gminy Aleksandrów, widnieje na nim napis: "W hołdzie 329 mieszkańcom Aleksandrowa, żołnierzom, partyzantom, kobietom i pomordowanym w latach 1939-1944 w czasie pacyfikacji wsi i w walce z hitlerowskim najeźdźcą";

- **Pomnik upamiętniający pomordowanych w latach 1939-1945** – 1968 r., pomnik na cmentarzu wojennym w Sigle, pamięci poległych w walkach z hitlerowcami w latach 1939-1944. Projekt i wykonanie A. Grochowicz Siedliska;
- **Pomnik zbiorowa mogiła wojenna** - pomnik na cmentarzu parafialnym, upamiętnienie członków sztabu grupy operacyjnej i gwardzistów z oddziału Gwardii Ludowej im. T. Kościuszki, widnieje na nim napis: „Poległym 4-IV-1943- Żołnierzom GL Grupy Operacyjnej Grzegorza Korczyńskiego - Mieszkańcom Aleksandrowa”;
- **Krzyż pamięci księdza Błażeja Nowosada - budowniczego i założyciela kościoła w Aleksandrowie oraz parafian, którzy zginęli za wolność ojczyzny w czasie II wojny światowej 1939-1944.**– 1986 r., upamiętnienie budowniczego kościoła i założyciela parafii, księdza Błażeja Nowosada oraz parafian, którzy zginęli w latach II wojny światowej;
- **Obelisk „Szkoła Podoficerska” oraz Szpital Partyzancki** – 1974 r., pomnik na miejscu byłej Szkoły Młodszych Dowódców Piechoty AK, pomnik ufundowany przez ZBOWiD Józefów;
- **Pomnik Szpital partyzancki „665”** – 1995 r., ufundowany przez kombatantów AK z Aleksandrowa I, w miejscu funkcjonującego od kwietnia do 22 czerwca 1944 r. Szpitala Leśnego Obwodu Biłgorajskiego AK „665”. Treść: Upamiętnienie „ W tym miejscu w 1944 r. był szpital partyzancki AK pod kryptonimem 665. Koło AK Aleksandrów I. 1995 r. ”.

5.2.3. Cmentarze

- **Cmentarz parafialny** – cmentarz rzymsko-katolicki, czynny, położony na północ od drogi przez wieś, 350 m od kościoła, powstał wraz z erygowaniem parafii w 1936 r.;
- **Cmentarz wojskowy w Sigle** – nieczynny, cmentarz założony w 1939 r. po walkach Armii Kraków i Frontu Północnego. W latach

1944-47 przeprowadzono na terenie Gminy Aleksandrów ekshumacje – odnalezione szczątki żołnierzy WP, partyzantów oraz ludności cywilnej pochowano także na tym cmentarzu.

5.2.4. Zabytki techniki

- **Młyn wodny i tartak drewniany** – Młyn wodny w Sigle został wybudowany ok. połowy XIX wieku. przez Zamoyskich. Wykorzystywał energię wodną rzeki Szum. Obracająca się turbina (koło wodne) za pomocą pasów transmisyjnych poruszała walce oraz razowiec. W tamtych czasach ludzie sami wypiekali chleb z czego wynikały bardzo duże kolejki do młyna. Praca młyna zależała od poziomu wody i gdy jej poziom był zbyt niski, konieczne było spiętrzanie wody poprzez zastawianie śluz. W czasie II wojny światowej, w 1941 r. młyn spłonął. Po wojnie w 1948 roku na miejscu starego został odbudowany nowy młyn, prawie w takiej formie jak był pierwotnie. Obecny właściciel - Henryk Ostasz: - odkupił młyn w 1972 roku od Leona Tomaszewskiego. Młyn pozostał nienaruszony, nowy właściciel tylko wymienił koło wodne na turbinę, która napędza młyn i tartak.

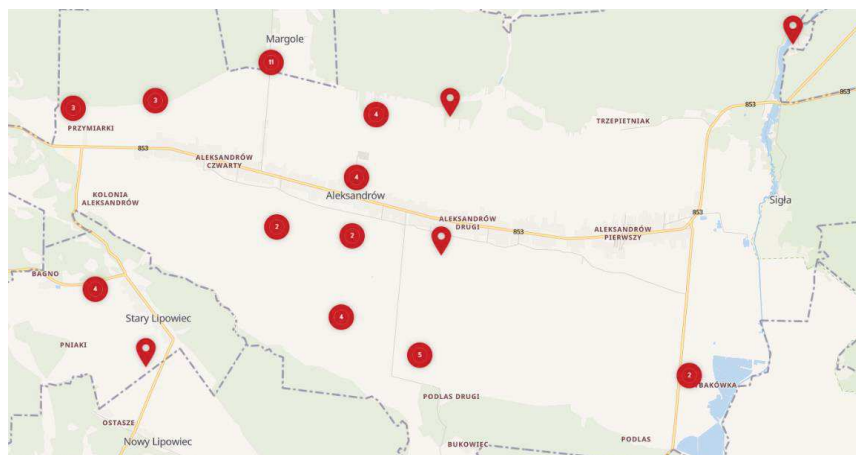
5.2.5. Zabytki archeologiczne

Zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego.

Podstawową metodą ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest ogólnopolski program badawczo-konserwatorski nazywany Archeologicznym Zdjęciem Polski (AZP), realizowany od 1978 roku. Systematyzuje on dotychczasowy zasób wiedzy o rozpoznaniu archeologicznym terenu poprzez obserwację

archeologiczną oraz uwzględnienie informacji zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych i innych instytucjach oraz publikacjach. Zbiór dokumentacji AZP jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania terenowego. Do zbioru włączane są informacje o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach archeologicznych, niezależnie od charakteru badań, a także włączane są informacje weryfikujące lub uzupełniające dotychczasowe dane. Informacje o stanowiskach archeologicznych pozyskiwane są poprzez prowadzenie badań archeologicznych, dzięki przypadkowym odkryciom zgłaszanym służbom konserwatorskim lub instytucjom kultury przez znalazców, rolników, bądź pracowników budowlanych. Dane pozyskane z kart ewidencyjnych stanowisk archeologicznych funkcjonujących w ramach systemu AZP stały się podstawą wykonania kart adresowych zabytku nieruchomego składających się na Gminną Ewidencję Zabytków Archeologicznych Gminy Aleksandrów. Na zasób zabytków archeologicznych Gminy Aleksandrów składa się z 39 stanowisk archeologicznych (obiekty i warstwy zlokalizowane w terenie), położonych głównie na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach leśnych i przy lasach.

Chronologicznie odnajdujemy tu ślady obecności człowieka już w epoce kamiennej, gdzie najwcześniejsze materiały datowane są na neolit. Kolejne z nich sklasyfikowano jedynie ogólnie jako pochodzące z pradziejów oraz epoki brązu. Na omawianym obszarze zarejestrowano ślady osadnictwa i osady należące do ludności kultur ceramiki sznurowej, trzcinieckiej, pozostałości osadnictwa ludności kultury pucharów lejkowatych, kultury amfor kulistych. Ponadto odnotowano także obiekty, który jedynie ogólnie sklasyfikowano na wczesne średniowiecze (X-XII w.)

41

Stanowiska archeologiczne na terenie Gminy Aleksandrów. <https://zabytek.pl/pl>

5.2.6. Zabytki ruchome i zabytki w zbiorach muzealnych

Zabytki ruchome to obiekty będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i urządzeniami świadczącym o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne, bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Gmina Aleksandrów nie posiada w swoim władaniu zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków.

Gmina Aleksandrów nie posiada także wyodrębnionej jednostki powołanej do gromadzenia i badania oraz opieki nad obiektami posiadającymi wartość historyczną bądź artystyczną o znaczeniu regionalnym lub lokalnym. Na terenie Gminy nie ma obiektów typu muzeum, bądź izba pamięci.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne

to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki.

Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu Konwencji UNESCO obejmuje:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe;
- zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;
- wiedzę i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;
- umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Na dziedzictwo niematerialne Gminy Aleksandrów składa się przede wszystkim bogactwo tradycji związanych z obchodzeniem świąt kościelnych oraz z obchodzeniem wydarzeń i uroczystości rodzinnych. Najwięcej zachowało się tradycji dotyczących obchodzenia świąt Bożego Narodzenia i Wielkanocy. Do tradycji związanych z uroczystościami rodzinnymi należały m.in. wesela i pogrzeby.

Tradycje muzyczne i taneczne gminy są bogate. Okazją do zabawy były najczęściej wesela, ale również wiejskie spotkania i zabawy. Obecnie tradycje śpiewacze kultywowane są przez działający na terenie Gminy Aleksandrów Ludowy Zespół Śpiewaczy *Aleksandrowiaczy*. Zespół istnieje od 1974 r. i należy do czołowych amatorskich ludowych zespołów Lubelszczyzny. Godnie reprezentuje region biłgorajski na konkursach, festiwalach, uroczystościach o zasięgu lokalnym, wojewódzkim a także ogólnopolskim.

Szczególną zasługą Ludowego Zespołu Śpiewaczego *Aleksandrowiaczy* jest jego działalność propagująca tę kulturę w wielu dziedzinach.

Zespół w swojej działalności bardzo duży nacisk kładzie na upowszechnianie, przybliżanie (szczególnie młodemu pokoleniu) i uświadamianie lokalnej

społeczności jej tożsamości kulturowej oraz wzbudzenie zainteresowania rodzimą kulturą.

Do form, za pomocą których zespół realizuje ten program, należą m.in. cykliczne spotkania z dziećmi i młodzieżą w szkołach na terenie Gminy Aleksandrów oraz bibliotekach.

Na spotkaniach z dziećmi i młodzieżą zespół prezentuje pieśni ludowe, stroje, (w zależności od okoliczności), tańce tradycyjne. Przy tej okazji prowadzone są pogadanki na temat zwyczajów i obrzędów oraz zajęcia warsztatowe, na których dzieci uczą się robienia kwiatów z bibuły, malowania jaj (Wielkanoc), wykonywania palm wielkanocnych itp. Członkinie zespołu: Marianna Maciocha, Helena Koszarna są wpisane w rejestr twórców ludowych. Spotkania cieszą się bardzo dużym zainteresowaniem zarówno ze strony uczniów oraz nauczycieli, o czym świadczą kolejne zaproszenia ze strony kierownictwa placówek.

Innym, stałym elementem pracy zespołu jest coroczne „Kolędowanie”, które stanowi okazję do prezentacji najstarszych, nieznanych kolęd, pastorałek, pieśni życzeniowych, podtrzymania tradycji bożonarodzeniowej, a także do spotkania z władzami gminy, powiatu czy województwa, spotkań z młodzieżą, nauczycielami. Na podkreślenie zasługuje zarówno tradycyjny repertuar (unikalne kolędy i pastorałki, pieśni dunajowe) oraz forma (tradycyjne stroje, gwiazda wykonana według dawnego wzoru).

Kolejną formą działalności jest dokumentowanie pieśni ludowych z naszego regionu. Są one spisywane i opracowywane pod względem muzycznym (zapis nutowy). Dzięki tym działaniom udało się uchronić od zapomnienia wiele unikalnych pieśni, które „ożyły”, dzięki włączeniu ich do repertuaru zespołu.

Na uwagę zasługuje szczególna dbałość o stroje. Większość jest wykonana we własnym zakresie. Wszystkie stroje wzorowane są na eksponatach muzealnych (dzięki przychylności pracowników Muzeum Ziemi Biłgorajskiej).

Członkinie zespołu są także ludowymi artystkami. Czynią rękodzieło, szydełkują. Zespół jest inicjatorem wielu ciekawych zdarzeń kulturalnych na terenie Gminy, a jego udział w uroczystościach podnosi ich rangę i jest gwarantem wysokiego poziomu oraz atrakcyjności imprezy. Szczególną zasługą zespołu jest twórcza praca

w ochronie dziedzictwa kulturowego „małej ojczyzny” jaką jest gmina Aleksandrów i region biłgorajski.

Ludowy Zespół Śpiewaczy występował wielokrotnie na imprezach wojewódzkich i ogólnopolskich, koncertował również w Związku Radzieckim, na Litwie, w Kościele św. Stanisława B.M. w Rzymie

W Gminie Aleksandrów funkcjonuje także Gminna Orkiestra Dęta, która powstała w 1934 roku przy kościele parafialnym p.w. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Aleksandrowie. Jej założycielem był Sługa Boży ks. Błażej Nowosad.

Obecnie Orkiestra pod kierunkiem kapelmistrza Stanisława Woźnicy zdobyła wiele nagród i wyróżnień na różnego rodzaju konkursach i przeglądach, promując gminę i uświetniając graniem wszystkie lokalne uroczystości na szczeblu gminnym oraz parafialnym.

Spółeczność lokalna jest niezwykle aktywna, o czym świadczy ich udział w inicjatywach społecznych. Mieszkancki Gminy zrzeszają się w czterech Kołach Gospodyń Wiejskich. Aleksandrowianki wkładają mnóstwo energii i serca w rozwój lokalnej społeczności. Panie pręźnie uczestniczą w życiu gminy, aktywizują kobiety, integrują mieszkańców. Do realizowanych przedsięwzięć chętnie zapraszają reprezentantów młodego pokolenia.

W celu kultywowania tradycji gastronomicznych i promowania regionalnych potraw panie często biorą udział konkursach kulinarnych, gdzie prezentują własnoręcznie przygotowane specjały, wykonane według starych receptur ich babć i matek. Przygotowane przez siebie smakołyki rozpowszechniają także na festynach, jarmarkach i innych uroczystościach lokalnych. Różnorodność historyczno-kulturowa obszaru gminy ma odzwierciedlenie w kultywowaniu tradycji i zwyczajów. Przejawia się to poprzez między innymi rozwijanie lokalnego rękodzieła, dbałość o zabytki sakralne i świeckie oraz imprezy promujące produkty lokalne.

Spośród imprez kulturalnych organizowanych na terenie Gminy Aleksandrów najbardziej wypromowaną są Dożynki Gminno-Parafialne. Aleksandrowskie dożynki to misterium, to wielkie przedstawienie na świeżym powietrzu z udziałem aktorów-amatorów, tutejszych gospodarzy i gospodyń,

młodzieży i dzieci. Dożynki są okazją do ukazania trudu pracy na roli naszych dziadów i ojców, uchronienia tradycji, zwyczajów związanych z zakończeniem zniw. Podczas uroczystości wykorzystywane są dawne narzędzia rolnicze, starodawne maszyny, bryczki i wozy. Przed oficjelami jadącymi na kolorowo udekorowanych wozach i widzami odgrywane są sceny siewu, kośby, młocki i mielenia zboża, wypieku chleba- demonstrowane są trudy rolnika.

Na terenie Gminy istnieją także dwie jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej. Jedna z nich powstała w 1952 r. (OSP Aleksandrów I) druga w 1921 r. (OSP Aleksandrów II). Obie jednostki mają piękne tradycje i historie. Ochotnicy to społecznicy działający na rzecz gminy. Wszelki gminne i parafialne święta odbywają się z ich udziałem.

Dziedzictwo niematerialne jest studnią, z której można czerpać inspiracje przy organizacji życia kulturalnego i społecznego, a jego twórcze wykorzystanie przyczynia się do budowania tożsamości i więzi międzyludzkich.

6. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

Do Ewidencji Zabytków Gminy Aleksandrów wpisane są następujące zabytki znajdujące się na terenie Gminy :

Lp.	Obiekt	Czas powstania	Adres	Forma ochrony
1.	Kościół parafialny Matki Bożej Nieustającej Pomocy	1996-1999	Aleksandrów 441	Miejscowy Plan Zagospodarowania przestrzennego Gminna Ewidencja Zabytków
2.	Cmentarz przykościelny z drzewostanem	1934	Aleksandrów 441	MPZP GEZ
3.	Cmentarz parafialny w Aleksandrowie	XIX w.	Aleksandrów 441	Wojewódzka Ewidencja Zabytków MPZP GEZ

4.	Pomnik zbiorowa mogiła wojenna	2005 r.	Aleksandrów 441	MPZP GEZ
5.	Cmentarz wojskowy w Sigle	1946 r.	Sigła	Wojewódzka Ewidencja Zabytków MPZP GEZ
6.	Pomnik pamięci poległych w walkach z hitleryzmem w latach 1939-1944	1968r.	Sigła	MPZP GEZ
7.	Pomnik upamiętniający pomordowanych w latach 1939-1944 w walkach z hitlerowskim najeźdźcą	1985r.	Aleksandrów 380	MPZP GEZ
8.	Tablica i krzyż pamięci księdza Błażeja Nowosada - budowniczego i założyciela kościoła w Aleksandrowie oraz parafian, którzy zginęli za wolność ojczyzny w czasie II wojny światowej 1939-1944.	1986r.	Aleksandrów 441	MPZP GEZ
9.	Obelisk „Szkoła Podoficerska” oraz Szpital Partyzancki	1974r.	Aleksandrów	MPZP GEZ
10.	Pomnik Szpital partyzancki „665”	1995r.	Aleksandrów	MPZP GEZ
11.	Domkowa kapliczka świętej Trójcy	1899r.	Aleksandrów	MPZP GEZ
12.	Drewniana kapliczka w Sigle	Nieznany	Sigła	MPZP GEZ
13.	Figura św. Stanisława	1800r.	Aleksandrów, ul. Klonowa 2	MPZP GEZ
14.	Figura Kamienna „Pod Twoją obronę”	1905r.	Aleksandrów	MPZP GEZ
15.	Figura kamienna „Kłaniamy Ci się Panie Jezu Chryste”	1907r.	Aleksandrów 217	MPZP GEZ

16.	Młyn wodny i tartak	XIX w.	Sigła	MPZP GEZ
17.	Kapliczka z figurka Jezusa Frasobliwego	1990r.	Aleksandrów 425	MPZP GEZ
18.	Figura kamienna „Królowo Polski módl się za nami”	1957r.	Aleksandrów, ul. Słoneczna 46	MPZP GEZ
19.	Figura kamienna „Boże zmiłuj się nad nami”	1906r.	Aleksandrów 91	MPZP GEZ
20.	Kapliczka domkowa i krzyż	1866r.	Aleksandrów	MPZP GEZ

Oprócz wyżej wymienionych zabytków nieruchomości Gminna Ewidencja Zabytków zawiera 39 kart zabytków archeologicznych.

Lp.	Miejscowość i nr st. w miejscowości	Forma ochrony
1.	Aleksandrów st. 5	AZP 94-85 nr 5 Aleksandrów st. 5
2.	Aleksandrów st. 6	AZP 94-85 nr 6 Aleksandrów st.6
3.	Aleksandrów st. 7	AZP 94-84 nr 1 Aleksandrów st. 7
4.	Aleksandrów st. 8	AZP 94-84 nr 2 Aleksandrów st. 8
5.	Aleksandrów st. 9	AZP 94-84 nr 3 Aleksandrów st. 9
6.	Aleksandrów st. 10	AZP 94-84 nr 4 Aleksandrów st. 10
7.	Aleksandrów st. 11	AZP 94-84 nr 5 Aleksandrów st. 11
8.	Aleksandrów st. 12	AZP 94-84 nr 6 Aleksandrów st. 12
9.	Aleksandrów st. 13	AZP 94-84 nr 7 Aleksandrów st. 13
10.	Aleksandrów st. 14	AZP 94-84 nr 8 Aleksandrów st. 14
11.	Aleksandrów st. 15	AZP 94-84 nr 9 Aleksandrów st. 15
12.	Aleksandrów st. 16	AZP 94-84 nr 10 Aleksandrów st. 16

13.	Aleksandrów st. 17	AZP 94-84 nr 11 Aleksandrów st. 17
14.	Aleksandrów st. 18	AZP 94-84 nr 12 Aleksandrów st. 18
15.	Aleksandrów st. 19	AZP 94-84 nr 13 Aleksandrów st. 19
16.	Aleksandrów st. 20	AZP 94-84 nr 14 Aleksandrów st. 20
17.	Aleksandrów st. 21	AZP 94-84 nr 15 Aleksandrów st. 21
18.	Aleksandrów st. 22	AZP 94-84 nr 16 Aleksandrów st. 22
19.	Aleksandrów st. 23	AZP 94-84 nr 17 Aleksandrów st. 23
20.	Aleksandrów st. 24	AZP 94-84 nr 18 Aleksandrów st. 24
21.	Aleksandrów st. 25	AZP 94-84 nr 19 Aleksandrów st. 25
22.	Aleksandrów st. 26	AZP 94-84 nr 20 Aleksandrów st. 26
23.	Aleksandrów st. 27	AZP 94-84 nr 21 Aleksandrów st. 27
24.	Aleksandrów st. 28	AZP 94-84 nr 22 Aleksandrów st. 28
25.	Aleksandrów st. 29	AZP 94-84 nr 23 Aleksandrów st. 29
26.	Aleksandrów st. 30	AZP 94-84 nr 24 Aleksandrów st. 30
27.	Aleksandrów st. 31	AZP 94-84 nr 25 Aleksandrów st. 31
28.	Aleksandrów st. 32	AZP 94-84 nr 26 Aleksandrów st. 32
29.	Aleksandrów st. 33	AZP 94-84 nr 27 Aleksandrów st. 33
30.	Aleksandrów st. 34	AZP 94-84 nr 28 Aleksandrów st. 34
31.	Aleksandrów st. 35	AZP 94-84 nr 29 Aleksandrów st. 35
32.	Aleksandrów st. 36	AZP 94-84 nr 29 Aleksandrów st. 35
33.	Aleksandrów st. 37	AZP 94-84 nr 30 Aleksandrów st. 36
34.	Dąbrowa st. 1	AZP 93-85 nr 5 Dąbrowa st. 1
35.	Margole st. 1	AZP 93-84 nr 4 Margole st.1

36.	Margole st. 2	AZP 93-84 nr 5 Margole st.2
37.	Margole st. 3	AZP 93-84 nr 6 Margole st.3
38.	Margole st. 4	AZP 93-84 nr 7 Margole st.4
39.	Margole st. 5	AZP 93-84 nr 8 Margole st.5

7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Aleksandrów.

Analiza szans i zagrożeń

Analiza stanu i ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Aleksandrów wykonana została przy pomocy analizy SWOT. Analiza zawiera rozpoznanie mocnych stron i słabych stron oraz aktualnych i potencjalnych szans i zagrożeń. Wykonano ją w oparciu o analizy przedstawionych powyżej dokumentach strategicznych gminy, poddając je aktualizacji oraz oględziny zabytków. Analizując stan krajobrazu kulturowego gminy rozpoznano następujące czynniki determinujące jej dalszy rozwój:

Mocne strony:

- położenie na skraju Roztocza - teren atrakcyjny turystycznie i krajobrazowo,
- rosnące zapotrzebowanie na tradycyjne lokalne oraz ekologiczne produkty żywnościowe,
- podtrzymywane tradycje świąt kościelnych wraz z obrzędowością,
- wzrost zainteresowania wypoczynkiem na wsi,
- wysoka dbałość mieszkańców o miejsca

Słabe strony:

- pogarszający się stan części obiektów zabytkowych,
- słaba promocja turystyczno- rekreacyjna gminy,
- niewystarczające środki budżetowe gminy,
- niski poziom wydatków na ochronę dziedzictwa kulturowego,
- niewielka baza turystyczna i gastronomiczna.

<p>kultu – kapliczki, kościół, miejsca pamięci,</p> <ul style="list-style-type: none"> • brak obiektów szczególnie uciążliwych dla środowiska, • dziedzictwo historyczno-kulturowe, • aktywna działalność kół gospodyń, zespołów, szkół prowadzących działalność w zakresie kultury. 	
<p style="text-align: center;">Szanse:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie na kulturę środków pochodzących m. in. z funduszy Unii Europejskiej, • działalność organizacji społecznych, • plenerowe imprezy, rekonstrukcje historyczne związane z operacjami militarnymi na terenie gminy, jako element promocji i budowania więzi lokalnych, zarówno ze społecznością jak i sąsiadującymi gminami, z którymi gmina współdzieli część historii, • prezentacja dziedzictwa kulturowego przy wykorzystaniu technik informatycznych oraz ich publikacja na stronie internetowej gminy, • uwzględnienie potrzeb ochrony w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, • wzrost zainteresowania wypoczynkiem na wsi, • rozwój agroturystyki i turystyki tematycznych zainteresowań. 	<p style="text-align: center;">Zagrożenia:</p> <ul style="list-style-type: none"> • niesystematyczna i niewystarczająca konserwacja i modernizacja istniejącej infrastruktury turystycznej, • duże koszty rewitalizacji obiektów zabytkowych, • ryzyko wystąpienia negatywnych zdarzeń losowych mogących uszkodzić lub zniszczyć obiekty zabytkowe, • trudności w pozyskaniu środków zewnętrznych, głównie przez prywatnych właścicieli, • brak zaangażowania ludzi młodych i kreatywnych w ochronę dziedzictwa kulturowego, • niewystarczające środki na renowację zabytkowych obiektów, • niewystarczająca świadomość wartości zasobów kulturalnych, • samowolne działania na zabytkach.

8. Założenia programowe

Celem niniejszego programu, opracowanego w oparciu o Gminną Ewidencję Zabytków, jest stworzenie wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie Gminy Aleksandrów. Biorąc pod uwagę zasoby dziedzictwa kulturowego Gminy Aleksandrów określono następujące cele oraz kierunki działań i zadania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Aleksandrów na lata 2024-2027.

Cele:

1. Poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych na terenie gminy.
2. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.
3. Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego gminy.

Kierunki działań:

1. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i dążenie do poprawy stanu ich zachowania.
2. Stały monitoring obiektów uwzględnionych w Gminnej Ewidencji Zabytków.
3. Prowadzenie działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.
4. Dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy.

Zadania:

1. Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy.
2. Stała współpraca samorządu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
3. Współpraca z właścicielami i posiadaczami zabytków na rzecz ochrony zabytków.
4. Prowadzenie i bieżąca aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków.
5. Egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną w lokalnych dokumentach planistycznych, strategicznych

oraz decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego i warunków zabudowy.

6. Dbanie o stan i porządek na zabytkowych cmentarzach znajdujących się na terenie Gminy.
7. Udostępnienie Gminnej Ewidencji Zabytków oraz Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Aleksandrów.
8. Wspieranie działalności lokalnych działaczy, Kół Gospodyń Wiejskich w zakresie promocji lokalnych tradycji i dziedzictwa kulturowego.

9. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Instrumentarium służące realizacji programu wynika z obowiązujących przepisów prawnych. W celu jego realizacji należy wykorzystywać następujące instrumenty:

1. prawne:
  - a) ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
  - b) dokumenty wydawane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
  - c) miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego,
  - d) programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
  - e) uchwały rady gminy;
2. finansowe:
  - a) dotacje,
  - b) subwencje,
  - c) dofinansowania,
  - d) programy operacyjne uwzględniające finansowanie z funduszy UE,
3. społeczne:
  - a) edukacja z zakresu dziedzictwa kulturowego,
  - b) informacja,
  - c) współdziałanie z organizacjami społecznymi,

- d) współpraca z sąsiednimi gminami oraz powiatem.
4. koordynacyjne:
- a) studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, Strategia Rozwoju Gminy Aleksandrów do 2030 roku,
  - b) programy ochrony środowiska,
  - c) studia, analizy i koncepcje,
  - d) programy rewitalizacji i programy odnowy miejscowości,
  - e) umowy i porozumienia,
  - f) współpraca z parafią w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami sakralnymi;
5. kontrolne:
- a) aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków,
  - b) monitoring stanu dziedzictwa kulturowego,
  - c) monitoring zagospodarowania przestrzennego gminy.
  - d) monitoring realizacji programu.

Koordynacja realizacji zadań związanych z ochroną zabytków spoczywa na Urzędzie Gminy Aleksandrów. Ma ona polegać na przede wszystkim na:

- dysponowaniu bazą danych w zakresie zasobów zabytkowych gminy,
- współpracy ze szkołami, instytucjami, środowiskami, osobami prywatnymi, firmami, wolontariuszami w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego gminy, w szczególności na zasadach partycypacji społecznej,
- wszechstronnej promocji gminy,
- współpracy przy organizacji imprez kulturalnych, naukowych, i rekreacyjnych,
- współpracy przy ubieganiu się o środki zewnętrzne (krajowe, unijne i pochodzące od inwestorów).

10. Ocena realizacji programu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Aleksandrów, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przedstawiony Radzie Gminy Aleksandrów w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego.

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, nie tylko właściciele i użytkownicy obszarów i obiektów zabytkowych, lecz także wszyscy mieszkańcy, gdyż zachowane i należycie pielęgnowane dziedzictwo kultury wyróżnia obszar gminy i przesądza o jego atrakcyjności. Program powinien służyć podejmowaniu planowanych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Oczekiwane efekty realizacji programu:

1. zachowanie obiektów zabytkowych w jak najlepszym stanie i wzrost estetyki przestrzeni,
2. określenie zasad zagospodarowania i adaptacji zabytków w celu zwiększenia ich atrakcyjności komercyjnej i turystycznej,
3. podniesienie świadomości społeczeństwa odnośnie potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego,
4. aktywizowanie społeczności wiejskiej z celu zachowania dziedzictwa kulturowego,
5. dostęp do informacji o zabytkach i dziedzictwie niematerialnym gminy,
6. wzmocnienie identyfikacji mieszkańców z miejscem zamieszkania.

11. Źródła finansowania programu.

Zasady finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z zapisami

zawartymi w rozdziale 7 ww. ustawy, obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł praw do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Na wniosek właściciela (jednostki samorządu terytorialnego czy osoby prawnej i fizycznej) może być udzielana dotacja celowa.

Finansowanie może pochodzić z różnych źródeł krajowych i zagranicznych:

- środki własne budżetowe gminy na realizację zadań własnych,
- środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- środki Wojewody Lubelskiego (pozostające w dyspozycji Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków),
- środki Unii Europejskiej,
- dotacje samorządu województwa dla jednostek samorządu terytorialnego innych szczebli na realizację zadań z zakresu kultury i sztuki,
- dotacje, granty, nagrody samorządu województwa dla podmiotów nie zaliczanych do sektora finansów publicznych,
- środki prywatne,
- dotacje i fundusze celowe rządowych i pozarządowych programów pomocowych.